

Fumosa avorum numina

Saxum, metallum, stipitem,

Rasum, dolatum, sectile,

In Christi honorẽm deserit. 200

Gaudete, quidquid gentium est,

Judaea, Roma et Graecia,

Ægypte, Thrax, Persa, Scytha:

Rex unus omnes possidet.

Laudate vestrum Principem, 205

Omnes, beati ac perditì,

Vivi, imbecilli ac mortui:

Jam nemo posthac mortuus.

197 *Fumosa* suum proprium habet sensum
et fumum sacrificiorum in memoriam revocat.

199 "Tres materies refert deorum: lapidem,
aes, lignum. Opificium item triplex: metallum
raditur limâ, saxum secatur, lignum dolatur."

Erasmus.

206 *Beati et perditì:* difficile est determi-
nare an Prudentius per haec verba intelligat:
divites et pauperes an: justi et peccatores.

207 "*Vivi, id est, sani,*" ait glossa cujus-
dam manuscripti.

XXIII

HYMNUS IN PASSIONEM BEATORUM

APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

(Prudent. Peristephanon., h. XII.)

Hujus hymni strophæ duos habent versus:
primus, *magnus archilochius* appellatus, qua-
tuor habet dactylos et tres trochæos; secundus
constat unius trimetri jambici catalectici.

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

MARTYRIUM SANCTI PETRI.

Plus solito coeunt ad gaudia: dic, amice, quid sit.

Romam per omnem cursitant ovantque.

Festus apostolici nobis redit hic dies triumphì,
Pauli atque Petri novilis cruore.

Unus utrumque dies, pleno tamen innovatus
anno, 5

Vidit superba morte laureatum.

Scit Tiberina palus, quae flumine lambitur pro-
pinquo,

Binis dicatum cespitem trophaeis

Et crucis et gladii testis: quibus irrigans eandem

Bis fluxit imber sanguinis per herbas. 10

Prima Petrum rapuit sententia, legibus Neronis

Pendere jussum praeminente ligno.

Ille tamen veritus celsae decus aemulando
mortis

Ambire tanti gloriam magistri,

---

5 Constans Ecclesiae traditio est SS. Pe-
trum, et Paulum eodem anno et die martyrium
subiisse; eodem vero anni die sed non eodem anno
Prudentii et aliorum opinio fuit.

6 *Superba id est gloriosa.*

8 *Cespitem pro campum.*

9 S. Petrus crucifixus est, S. Paulus gladio
immolatus.

Exigit ut pedibus mersum caput imprimant su-
pinis, 15

Quo spectet inum stipitem cerebro.

Figitur ergo manûs subter, sola versus in ca-
cumen:

Hôc mente major, quod minor figurâ,

Noverat ex humili coelum citius solere adiri:

Dejecit ora, spiritum daturus. 20

MARTYRIUM S. PAULI.

Ut teres orbis iter flexi rota percucurrit anni,

Diemque eundem sol reducit ortus,

Evomit in jugulum Pauli Nero fervidum furo-
rem,

Jubet feriri gentium magistrum.

Ipse prius sibimet finem cito dixerat futurum: 25

“Ad Christum eundum est, jam resolvor”,
inquit.

---

15 *Imprimant, id est, impressis clavis af-
fligant cruci.*

21 *Iter orbis flexi, id est, eclipticus.*

Nec mora: protrahitur, poenae datur, immolatur
ense:

Non hora vatem, non dies fefellit.

SEPULCRUM ET BASILICA S. PETRI.

Dividit ossa duûm Tiberis, sacer ex utraque ripa,

Inter sacrata dum fuit sepulera. 30

Dextra Petrum regio tectis tenet aureis recep-
tum,

31 Arevalo explicat sensum quatuordecim
versum sequentium hac paraphrasi: "Ait Pru-
dentius regionem, in qua sepultus erat S. Pe-
trus aureis sub tectis, olivis et fluento esse con-
spicua; nam aqua in monte scaturiens frondem
oleæ excitat et alit: inde per marmora et cli-
vum ad viridem natationem sive receptaculum
confluit. In interiori parte tumuli sive ædificii
e cantharo labuntur aquæ, et in stagno volvun-
tur. Pictura tholi tingit undas, et vicissim
musci ab auro relucent, et aurum a muscis vi-
rescit; aqua cærulea a rubro colore supernæ

Cânens oliva, murmurans fluento.

Namque supercilio saxi liquor ortus excitavit

Frondem perennem chrismatis feracem;

Nunc pretiosa ruit per marmora, lubricatque
clivum, 35

Donec virenti fluctuet colymbo.

Interior tumuli pars est, ubi lapsibus sonoris

Stagnum nivali volvitur profundo.

Omnicolor vitreas pictura superne tingit undas,

Musci relucent, et virescit aurum; 40

Cyaneusque latex umbram trahit imminentis
ostri:

Credas moveri fluctibus lacunar.

Pastor oves alit ipse illic gelidi rigore fontis,

Videt sitire quas fluenta Christi.

SEPULCRUM ET BASILICA S. PAULI.

picturæ trahit umbram sive imaginem, et lacu-
nar fluctibus videtur moveri. Pastor sive pon-
tifex Romanus ovibus suis ministrat hæc
fluenta."

36 *Colymbo* piscina seu stagnum aquæ ubi
fideles se lavabant antequam in ecclesiam intro-
irent.

Parte alia titulum Pauli via servat Ostiensis, 45

Qua stringit amnis cespitem sinistrum.

Regia pompa loci est: princeps bonus has sa-
cravit arces,

Lucitque magnis ambitus talentis.

Bracteolas trabibus sublevit, ut omnis aurulenta

Lux esset intus, ceu jubar sub ortu. 50

Subdidit et Parias fulvis laquearibus columnas,

Distinguit illic quas quaternus ordo.

Tum camuros hyalo insigni varie cucurrit arcus:

45 *Titulum, id est, monumentum, sepul-
crum.*

47 *Princeps, Teodosius senior cepit basili-
cam Honoris perfecit eam.*

48 *Ludere pro pingere.*

49 *Solum Prudentius utitur verbo auru-
lentus.*

51 *Parias pro marmoreas.*

53 *Hyalo, est vitrum aut chrysalum, hoc
autem loco sumitur pro tassellis vitreis e quibus
picturae veteres musivae fiebant. Arevalo.*

Sic prata vernis floribus reident.

FESTUM DUORUM MARTYRUM SIMUL CELEBRATUR.

Ecce duas fidei, summo Patre conferente, do-
tes, 55

Urbi colendas quas dedit togatae.

Aspice, per bifidas plebs Romula funditur pla-
teas,

Lux in duobus fervet una festis.

Nos ad utrumque tamen gressu properemus in-
citato,

Et his et illis perfruamur hymnis. 60

Ibimus ulterius, qua fert via pontis Hadriani,

Lævam deinde fluminis petemus.

Transtiberina prius solvit sacra pervigil sa-
cerdos:

Mox huc recurrit, duplicatque vota.

Haec didicisse sat est Romae tibi: tu domum
reversus 65

Diem bifestum sic colas memento.

61 et 63. Festum et missa sancti Petri.

62 et 64. Festum et missa sancti Pauli.

XXIV

HYMNUS IN HONOREM

BEATISSIMORUM MARTYRUM

FRUCTUOSI,

EPISCOPI ECCLESIAE TARRACONENSIS, ET

AUGURI EULOGIQUE, DIACONORUM,

(Prudent. Peristeph., h. VI.)

Hic hymnus scriptum est in versis *phaleucis* seu hendecasyllabis, ut ipsemet Prudentius ait (v. 162), per strophas trium versuum. Phaleucium carmen constat unius spondae, unius dactyli, et unius ithyphallici seu trium trochaeorum:

-- | - u u | - u - u | - u

Sancti Fructuosi martyrium refertur ad ann. 259 diem 21 Ianuari, quod subiit una cum duobus ex ejus diaconibus, Valerio et Galecio im-

perantibus; festum vero eorum celebratur nunc die 29 Aprilis.

RELATIO MARTYRII S. FRUCTUOSI,
AUGURII. ET EULOGII.

Felix Tarraco, Fructuose, vestris
Attollit caput ignibus coruscum,
Levitis geminis procul relucens.
Hispanos Deus aspicit benignus,
Arcem quandoquidem potens Iberam 5
Trino martyre Trinitas coronat.
Ardens Augurius capessit aethram:
Nec non Eulogius simul supernum
Christi lucidus ad sedile tendit:
Dux et praeuius et magister illis 10
Ad tantum decus ex episcopali
Clarus nomine Fructuosus ibat.

5 Prudentius utitur hoc verbo *arz* loquendo de magnis civitatibus.

7 Tria epitheta ex igne desumpsit *ardens Augurius, lucidus Eulogius, clarus Fructuosus. Arevalo.*

Accitus quia praesidis repente
 Jussu venerat ad forum sacerdos,
 Levitis comitantibus duobus; 15
 Inde ad carcerem viros catenam.
 Pastus sanguine carnifex trahebat:
 Gaudet currere Fructuosus ultro.
 Ac nequis socios timor feriret,
 Praeceptor vehemens eundo firmat, 20
 Incenditque fidem calore Christi
 "Mecum state, viri: vocat cruentus
 Ad poenam coluber Dei ministros:
 Ne mors terreat, est parata palma.
 Carcer Christicolis gradus coronae est 25
 Carcer provehit ad superna coeli,
 Carcer conciliat Deum beatis."
 His dictis, adeunt specum reorum.
 Excercant ibi mysticum lavacrum,
 Et purgamen aquae stupent tenebrae. 30
 Sex hic continuis latent diebus:

13 Praesidis gubernator *Æmilianus* v. 34.
 29 S. Fructuosus baptisavit in carcere
 quemdam neophitum *Rogatianus* appellatus.

Tandem stant trucidis ad tribunal hostis;
 Fratres tergeminos tremunt catastae.
 Judex *Æmilianus* imminet,
 Atrox, turbidus, insolens, profanus; 35
 Aras daemonicas coli jubebat.
 Tu, qui doctor, ait, seris novellum
 Commenti genus, ut leves puellae
 Lucos destituant, Jovem reliquant,
 Damnes, si sapias, anile dogma. 40
 Jussum est Caesaris ore Gallieni,
 Quod princeps colit, ut colamus omnes."
 Haec fanti placidus refert sacerdos:
 "Æternum colo principem, dierum
 Factorem, dominumque Gallieni: 45
 Et Christum Patre prosatum perenni,
 Cujus sum famulus, gregisque pastor."
 Subridens ait ille: "Jam fuisti."

33 Christiani olim *fratres* vocabantur. *Catasta*, instrumentum martyrii.

38 Gentiles id christianis objiciebant et exprobrabant, quod mulieres, et imperitos ad religionem pellicerent.

Nec differt furor aut refrenat iram;
 Saevis destinat ignibus cremandos: 50
 Exsultant, prohibentque flere vulgum.
 Quosdam de populo videt sacerdos
 Libandum sibe poculum offerentes:
 "Jejunamus, ait; recuso potum.
 Nondum nona diem resignat hora: 55
 Nunquam conviolabo jus dicatum,
 Nec mors ipsa meum sacrum resolvat:
 Sic Christus sitiens crucis sub hora:
 Oblatum sibi poculum recusans,
 Nec libare velens, sitim peregit." 60

53 "Veteres consueverunt eis quid ad mortem damnati erant, potum aliquem exhibere, quo a mente abalienati sensu doloris carerent." *Baronius.*

55 Desemiciunio, quod in die stationis celebratur hoc loco agi satis constat ex hora nona quae nominatur tanquam tempus aptum ad solvendum jejunium. *Cassianus: Commodum satis et utile hora nona refectiois tempus indultum est.*

Intrant interea locum rotunda
 Conclusum cavea; madens ferarum
 Multo sanguine quem furor frequentat:
 Cùm spectacula perstrepunt cruenta,
 Ac vilis gladiator ense duro 65
 Percussus cadit, et fremit voluptas.
 Hic flammante pyra niger minister
 Ardens supplicium parare jussus,
 Construxit facibus rogam supremis,
 Qui, dum corpora concremanda solvit, 70
 Ferventes animas amore lucis
 Fracto carceris expediret antro.
 Certant officiis pii sodales:
 Plantis calceamenta dissolutis,
 Pronus detrahere studebat unus: 75
 Sed sanctus vetat ora Fructuosus
 Inclinata premi. "Facessite, inquit,
 Ne nostram gravet obsequela mortem.
 Atquin ipse meos pedes resolvam,
 Ne vestigia praepedita vinclis 80

75. Is in Actis Augustalis dicitur lector Fructuosi.

Tardis gressibus irruant in ignem.
 Cur lamenta rigant genas madentes?
 Cur vestri memor ut fiam, rogatis?
 Cunctis pro populis rogabo Christum.”
 Vix haec ediderat, relaxat ipse 85.
 Indumenta pedum; velut Moyses
 Quondam fecerat ad rubum propinquans.
 Non calcare sacram cremationem,
 Aut astare Deo prius licebat,
 Quam vestigia pura figerentur. 90.
 Stabat calce mera: resultat ecce
 Coelo spiritus, et serit loquelam,
 Quae cunctos tremefecit audientes:

83, 84. En relatio quae in Actis continetur
 “Accessit ad eum comilito frater noster, no-
 mine Felix, et apprehendit dexteram ejus, re-
 gans ut sui memor esset. Cui sanctus Fru-
 ctuosus, cunctis audientibus, clara voce respon-
 dit: *In mente me habere necesse est Ecclesiam
 catholicam, ab Oriente usque in Occidentem
 diffusam.*”

87. Exod. III, 2 et sequent.

“Non est, credite, poena, quam videtis,
 Quae puncto tenui citata transit: 95
 Nec vitam rapit illa, sed reformat.
 Felices animae, quibus per ignem
 Celsa scandere contigit Tonantis,
 Quas olim fugiet perennis ignis!”
 Haec inter rapidis focos crepantes 100
 Intran passibus, et minantur ipsis
 Flammarum trepidantibus caminis;
 Nexus denique, qui manus retrorsus
 In tergum revocaverant revinctas,
 Intacta cute decidunt adusti. 105
 Non ausa est cohibere poena palmas,
 In morem crucis ad Patrem levandas:
 Solvit brachia, quae Deum precentur.
 Priscorum speciem trium putares,
 Quos olim Babylonicum per ignem 110
 Cantantes stupuit tremens tyrannus.
 Illic sed pia flamma tum pepercit,
 Nondum tempore passionis apto,
 Nec mortis decus inchoante Christo.
 Hos cum defugeret vaporis ardor, 115
 Orant ut celer ignis advolaret,

Et finem daret anxiiis periculis.

Exorata suos obire tandem

Majestas famulos jubet, caducis

Missos corporibus, sibi que reddi. 120

APPARITIO TRIUM MARTYRUM POST
EORUM MORTEM.

Vidit praesidis ex domo satelles

Coelum martyribus patere apertum,

Insignesque viros per astra ferri.

Quin et filiulae monens herili

Ostendit sceleris notam paterni: 125

Coelo vivere, quos forum peremit.

Haec tum virginitas palam videre

Per sudum meruit, parente caeco,

Ut crimen domini domus timeret.

120. *Sibi, scilicet, ipsi Deo.*

128. *Æmiliani filia vidente martyres in coelum ascendentes ipse nihil videbat, quia videre eos non fuit dignus, ut in Actis legitur.*

Tum de corporibus sacris favillae 130

Et perfusa mero leguntur ossa,

Quae raptim sibi quisque vindicabat.

Fratrum tantus amor domum referre

Sanctorum cinerum dicata dona,

Aut gestare sinu fidele pignus. 135

Sed ne reliquias resuscitandas,

Et mox cum Domino simul futuras,

Discretis loca dividant sepulcris,

Cernuntur niveis stolis amicti,

Mandant restitui, cavoque claudi 140

Mixtim marmore pulverem sacrandum.

FELICITAS CIVITATIS TARRACONIS
ET TOTIUS HISPANIAE, EO QUOD
TALES HABEAT PATRONOS.

131. Virgil. En. VI, 227. In ipsis Actis legitur: "Fratres tristes, superveniente nocte, ad amphitheatrum cum vino festinanter pervenerunt, quo semiusta corpora exstinguerent. Quo facto, martyrum cineres collectos, prout quisque potuit, sibi vindicavit."

139. *Cernuntur, martyres et non "quidam viri."*

O triplex honor, o trifforme culmen,
Quo nostrae caput excitatur urbis,
Cunctis urbibus eminens Iberis!

Exsultare tribus libet patronis: 145

Quorum praesidio fovemur omnes
Terrarum populi Pyrenearum.

Circumstet chorus ex utroque sexu,

Heros, virgo, puer, senex, anicla:

Vestrum psallite rite Fructuosum. 150

Laudans Augurium resultet hymnus,

Mixtis Eulogium modis coaequans;

Reddantus paribus pares camoenas.

Hinc aurata sonent in arce tecta:

Blandum littoris exstet inde murmur, 155

Et carmen freta feriata pangant.

Olim tempus erit, ruente mundo,

Cum te, Tarraco, Fructuosus acri

Solvat supplicio tegens ab igni.

149. *Anicla* ab anicula.

156. *Feriata*. De imagine vocis id accipitur. Prudentius nauticae gentis cantus videtur innuere. Arevalo.

Fors dignabitur et meis medelam 160
Tormentis dare, prosperante Christo,
Dulces hendecasyllabos revolvens.

 XXV

HYMNUS IN HONOREM QUIRINI,

BEATISSIMI MARTYRIS, EPISCOPI ECCLESIAE
SISCIANAE.

(Prudent. Peristeph., h. VII.)

Siscia civitas erat Pannoniae superioris ad Colapis, et Savi confluentem, nunc vicus est *Sisek* sive *Sisseg* dictus. Martyrium subiit S. Quirinus die 4 Junii ann. 309.

Hic hymnus scriptus est in *glyconicis* per strophas quinque versuum. Hoc metrum constat unius basis spondaicae, unius choriambicae et unius jambicae.

-- | - 0 0 - | 0 0

Insigem meriti virum,

1. *Insignis* cum secundo casu conjunctum invenitur etiam in Tertuliano.

Quirinum placitum Deo,
 Urbis moenia Sisciae
 Concessum sibi martyrem
 Complexu patrio fovent. 5

Hic sub Galerio duce,
 Qui tunc Illyricos sious
 Urgebat ditionibus,
 Fertum catholicam fidem
 Illustrasse per exitum. 10

Non illum gladii rigor,
 Non incendia, non ferae
 Crudeli interitu necant:
 Sed lymphis fluvialibus

6 et sequent. In Actis legitur: "Premen-
 "tibus Maximiani imperatoris legibus, christia-
 "nus infestabatur exercitus; per Illyricum vero
 "Diocletianus sacrilegis praeceptis in Christi
 "populum hostiliter saeviebat, addito tyrannidi
 "suae alio (forte Galerius) Maximiano, in
 "regno particeps, qui et suam rabiem et Diocle-
 "tiani per omnem Illyricum ostenderet."

7. Virgil. En. 1, 243.

Gurges dum rapit, abluit. 15
 Nil refert vitreo aequore,
 An de flumine sanguinis
 Tingat passio martyrem:
 Æque gloria provenit
 Fluctu quolibet uvida. 20

Summe pontis ab ardui
 Sanctae plebis episcopus
 In praeceps fluvio datur,
 Suspensum laqueo gerens
 Ingentis lapidem molae. 25

Dejectum placidissimo
 Amnis vortice suscipit,
 Nec mergi patitur sibi,
 Miris vasta natatibus
 Saxi pondera sustinens. 30

Spectant eminus e solo
 Doctorem pavidi greges;
 Nam Christi populus frequens
 Riparum sinuamina
 Stipato agmine seperat. 35

15. Abluit (tanquam baptismo.)

Sed Quirinus, ut eminens
 Os circumtulit, heu! suos
 Exemplo trepidos videt,
 Nil ipse proprii memor
 Inter stagna periculi. 40
 Confirmat pia pectora,
 Verbis mitificis rogans,
 Ne quem talia terreant,
 Neu constars titubet fides,
 Aut poenam putet emori. 45
 Dicentem fluitantibus
 Amnis terga vehunt vadis:
 Nec substrata profunditas
 Saxoque et laqueo et viro
 Audet sponte dehiscere. 50
 Sensit martyr episcopus
 Jam partam sibi praeripi
 Palmam mortis et exitus,

38. *Exemplo*, punitio exemplaris.

42. *Mitificis*, legitur in Silio: *mitificae mentis* pro humanitatis, miserationis.

45. *Aut emori putet (esse) poenam*.

Ascensumque negarier
 Æterni ad solium Patris. 55
 "Jesu cunctipotens, ait,
 Haudquaquam tibi gloria
 Haec est insolita aut nova,
 Calcare fremitum maris,
 Prona et flumina sistere. 60
 Scimus discipulum Petrum,
 Cùm vestigia tingeret
 Mortali trepidus pede,
 Dextrae subsidio tuae
 Subjecisse salum solo. 65
 Jordanem quoque novimus,
 Tortis vorticibus vagum,
 Dum fertur rapido impetu,
 Ad fontem refluis retro
 Confugisse meatibus. 70
 Haec miracula sunt tuae
 Virtutis, Domine, ut modo
 Suspensor, leve praenatans,

65. *Solum*, planta pedis.

66 et sequent. *Josue III.*

72. *Ut pro sicut (miraculum est hoc, quod)*

- Summo gurgite fluminis,
 Cùm collo scopulum traham. 75
 Jam plenus titulus tui est,
 Et vis prodita nominis,
 Quam gentilis habet stupor.
 Absolvas, precor, optime,
 Hujus nunc animae moras: 80
 Quid possis, probat amnicus
 Qui vectat silicem liquor.
 Hoc jam, quod superest, cedo,
 Quo nihil est pretiosius,
 Pro te, Christe Deus, mori." 85
 Orantem simul halitus
 Et vox deserit et calor;
 Scandit spiritus ardua;
 Fit pondus grave saxum:
 Corpus suscipiunt aquae. 90
-
- modo suspendor, etc.*
 76. *Titulus, gloriae.*
 83. *Ce lo pro da (mih).*

XXVI

HYMNUS IN PASSIONEM SANCTI
 CASSIANI FOROCORNELIENSIS.

(Prudent. Peristeph., h. IX.)

Actae authenticæ martyrii S. Cassiani, quibus Prudentius usus est, jam non existunt. Cassianus stenographiam profitebatur ab ipsisque ejus discipulis martyrium subit, nescitur vero quo tempore et qua persecutione. Poëma hexametris cum trimetris jambicis si-ve senariis est exaratum.

Sylla forum statuit Cornelius: hoc Itali urbem
 Vocant ab ipso conditoris nomine.
 Hic mihi, cùm peterem te, rerum maxima Roma,
 Spes est oborta, prosperum Christum fore.
 Stratus humi, tumulo adolvebar, quem sacer
 ornat 5